

ХҒТАР 16.21.27
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-678X-2025-150-1-303-314>

Америкалық ОРІ тест жүйесін жүзеге асырудың қолданбалы мүмкіндіктерін бағалау және олардың қазақ тілін тестілеудің айтылым субтесті үшін тиімді тұстарын анықтау

Ж.Ж. Күзембекова¹ , Ж.О. Демесинова^{2*}

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: ¹zhanna_22@list.ru, ²demesinovaz@mail.ru)

Аңдатпа. Бұл мақалада америкалық ОРІ тест жүйесі талданып, оны қазақ тілін тестілеудің айтылым бөлігінде қолданудың жаңа мүмкіндіктері қазақ тілінің болашағы, даму сипаты тұрғысынан баяндалды. Мақала қазақ тілін тестілеудің формасын жаңарту, айтылым бөлігіне ерекше мән беру тілдің таралу аясының кеңеюіне мүмкіндік беретінін дәлелдеу мақсатын көздейді. Айтылым тестінің тапсырмаларын құрастыру кезінде тест әзірлеушілерге теориялық негіз бола алады. Мақалада ғылыми материалды жинақтау, салғастыру, талдау әдістері қолданылды. Қазақ тілінің иесі әрі лингвист ретінде мемлекеттік тілдің қолданыс аясының кеңеюіне, еліміздегі күнделікті қолданыстағы бірінші тілге айналуына мүдделіміз. Оның алғышарттарына қатысты ғылыми зерттеулер жүргізіп, әлемнің озық үлгілерін талдау әрі ұсыну – міндетіміз. Осы тұрғыдан келгенде ОРІ тест жүйесінің қазақ тілі бойынша тестілеудің айтылым бөлігіне тоғыстырылуының маңызды әрі қажетті қадам екенін мақалада негіздеуге тырыстық. Өйткені айтылым субтесті тұлғаның коммуникативтік құзіретін дамытып, тіліндегі лингвистикалық индикаторларды айқын көрсететін тапсырма түрі екенін есепке алып, тестілеудің формасына, мазмұны мен құрылымына ерекше мән беруіміз қажет. Әлемдік беделге ие тестілеу жүйесінің қазақ тілінің тестілеуіне байланыстырылуы мемлекеттік тілдің беделін арттыруға да септігін тигізеді.

Түйін сөздер: ОРІ тест жүйесі, қазақ тілі, ҚАЗТЕСТ, айтылым, коммуникативтік құзірет, лингвистикалық индикаторлар.

Түсті: 24.12.2024; Жөнделді: 28.02.2025; Мақұлданды: 12.03.2025; Онлайн қолжетімді: 30.03.2025

*Хат-хабар үшін автор

Кіріспе

Қазақ тіліне қатысты зерттеулердің барлығы өзектілікке ие деп есептейміз. Өйткені мемлекеттік тілдің мәртебесіне корпустық, қолданбалы сипатының сай болуы әртүрлі ғылыми зерттеулерді қажет етеді. Осы тұрғыдан келгенде ҚАЗТЕСТ жүйесінің айтылым субтестіне қатысты кезекті зерттеуіміз қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтудің қосымша жолын ұсынады. Америкалық OPI тест жүйесінің теориялық сипаты бойынша ғылыми еңбектер өте аз, ағылшын тілді ғалымдардың қатарынан бірнеше ғалымның, ал орыс тілді екі ғалымның еңбегін қарадық. Дегенмен, аталмыш тест жүйесі бай тарихи көрсеткішіне сәйкес теориялық негізі толық, қолданыс беделі жоғары, таралу аясы кең тестілердің бірі болып есептеледі.

ACTFL (American Council on the Teaching of Foreign Languages) ұйымының OPI (Oral Proficiency Interview) тестілеу жүйесі 15 және 30 минут аралығында жүргізілетін тест қабылдаушылар (екі тұлға) мен тест тапсырушы арасындағы әңгіме. Ол бетпе-бет немесе телефон арқылы жүргізілуі мүмкін. Ұйым үшін осындай форматтағы тестілеу шығыны көп жұмыс болды. Сондықтан 2012 жылдан бастап, OPIс енгізіліп, үміткерлер тестіні компьютердің көмегімен тапсыруға да мүмкіндік алды. Тұлға өзі туралы сауалнамаға жауап береді, соның негізінде компьютер оның жауабын бағалайды. Бүгінгі жұмысымызда арнайы маманмен жүргізілетін OPI тестілеуін талқылаймыз.

Тест қабылдаушылар ретінде арнайы білім алып, сертификатқа ие болған мамандар таңдалады, олар тест тапсырушының тілдік деңгейін бір-бірімен кеңеспей, талқыламай жеке бағалайды. Әңгіме аудио жазбаға түсіріледі. Оны тағы да 2-3 немесе одан да көп сарапшы тыңдап, тест тапсырушының алған бағасының әділ әрі дұрыс екеніне көз жеткізеді. Тест қабылдай алатын мамандар – төрт деңгейлі қатаң сертификаттау мен нормалау үдерісінен өткен лингвистер. Тест қабылдаушыны тестілеу тілдік үлгілерді сенімді бағалап, өз бағасын уәждей алған кезде аяқталады. Сертификаттау да екі деңгейлі: толық сертификаттау. Тест қабылдаушы кез келген деңгейдегі тілдік білімді бағалай алады. Шектеулі сертификаттау. Тест қабылдаушылар базалық және аралық деңгейдегі үміткерлердің OPI тестін бағалай алады. Сертификаттау барысында мамандар ресми OPI ACTFL тестін тапсырады. Толық сертификаттаудан өткен лингвистер кәсіби деңгейге ие болады. Ал шектеулі сертификаттаудан өткен мамандардың өзі кем дегенде Орта озық деңгейге тест тапсыруы шарт. Сертификаттау мерзімі – 4 жыл. Осы мерзім ішінде тест қабылдаушы біліктілігін арттыру мен қалыптандыру бойынша шараға қатысуы керек.

Тестілеу ACTFL ұйымының лицензия иегері Language Testing International сайты арқылы жүргізіледі. Тестіге де осы сайт арқылы тіркелуге болады.

Әдіснама

Осы тақырыпты ғылыми нысан ретінде алған күннен бастап, academia.edu, e-library ресурстарындағы ғылыми материалдармен таныстық. Language Testing International, ACTFL ресми сайттарындағы ACTFL OPI Familiarization Guide, ACTFL OPI Examinee Handbook құжаттарын, ҚАЗТЕСТ жүйесіндегі Айтылым бөлігіне қатысты мәліметтерді (kazakhtest.

кz сайтындағы) зерттедік. Жалпы, ғылыми материалды жинақтау, салғастыру, талдау және т.б. әдістерді қолдандық. OPI тест жүйесінің негізінде қазақ тілінің айтылым субтестін дамытуды маңызды әрі жеңіл, қажетті қадам деп есептейміз. Әдістемелік тұрғыда жұмысты жүргізу оңай болады. Дайын тұрған жүйені қазақ тіліне тасымалдау тілді дамыту кезеңдерін тездетеді. Мақалада осы тезисті дәлелдеуге тырыстық.

Нәтижелер мен талқылау

OPI тест тапсырушының тілді меңгеру деңгейінің қандай екенін анық көрсете алатын жүйе. Арнайы сұрақтардың көмегімен тест тапсырушының тілдік деңгейі анықталады. Аталмыш деңгейлер ұйымның құжаттарында көрсетілген. Тест әңгіме формасында жүргізілгенімен, тест алушы нақты құрылымға бағынады. Тест тапсырушы оған көмектесіп, ұмытқан сөздерін еске сала алмайды. Қазір оны АҚШ-тың білім беру және Үкімет ұйымдары, жеке корпорациялар студенттердің үлгерімін бағалау, кәсіби сертификаттау, көп тілді қолданатын лауазымдарға қызметкерлерін тағайындау немесе жұмысқа қабылдау кезінде қолданады. Тест әртүрлі тілдерге арналған, сөйлеу мазмұнында тілдің ерекшелігі мен әлеуметтік мәдени фоны есепке алынғанымен, әр деңгей үшін тестінің бірдей құрылымы сақталады. OPI тест тапсырушының коммуникативтік құзіретінің деңгейін өлшеп, әртүрлі жағдайда әртүрлі міндетті шешу үшін сөйлеу әрекетін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін біліктер жиынтығын бағалайды.

OPI ерекшелігі функционалды ұштағанда: тапсырма, оның орындалуы және сөйлеудің мазмұны мен дұрыс жүргізілуі. Тілді меңгеру деңгейін анықтау және сипаттау кезінде осы компоненттер негізгі рөлге ие. Базалық деңгей саны – 6 (0-ден 5-ке дейін), аралық деңгей – 5 (0+ және 4+ аралығында). Осының негізінде 11 балдық бағалау шәкілі дайындалған. Барлық деңгейдегі тест келесі сатылардан тұрады: жаттығу, белгілі деңгейдегі әңгіме, келесі деңгейге шығу, рөлдік ойын, қорытынды.

Бес минуттық жаттығу бейресми жағдайдағы жеңіл әңгімені еске салады, тест тапсырушының уайымы мен қобалжуын басып, тест қабылдаушының сөйлеу манерасына және дауыс ырғағына үйренуге мүмкіндік беріледі. Әңгімелесу барысында талқыланатын тақырыптар анықталады. Осы кіріспе арқылы тест қабылдаушы үміткердің тілдік деңгейін бағамдай алады.

Белгілі деңгейдегі әңгімелесу барысында тест тапсырушы тапсырманы орындау кезіндегі қабілетін көрсете алады. Жеке сұрақтар қою арқылы тест қабылдаушылар үміткердің коммуникативтік міндеттерді орындау білігін бағалайды.

Келесі деңгейге шығу барысында жаңа деңгейдің тапсырмалары аралас беріледі, яғни тест тапсырушы қолданып отырған тілдік дағдыдан сәл жоғары тілдік элементтер айтылады. Сол арқылы үміткердің білігінің ең шыңы белгілі болады. Үміткер келесі деңгейдің сұрақтарына жақсы жауап берсе, тест қабылдаушы сұрағын күрделі ете түседі.

Тест тапсырушыға рөлдік ойын ұсынылады. Бұл кезде әңгімелесу барысында бағалауға қиын болатын біліктер анықталып, тест қабылдаушы өзі үшін тест тапсырушының тілдік деңгейі бойынша қосымша дәлел алады. Тест қабылдаушы қандай да бір

қиындықты шешуге арналған таныс немесе таныс емес жағдайды рөлдік ойын арқылы тест тапсырушыға береді.

Сұхбаттың әр сатысы қоштасу кезіндегі қарапайым әңгімеге ұқсайтын қысқа қорытындымен аяқталады. Қорытынды бөлім тест тапсырушы үшін ыңғайлы деңгейде жүргізіледі, сол арқылы әңгіме жақсы сезіммен аяқталады [1, 126].

OPI сұхбатын бағалаудың критерийлердің бірі – жалпы функциялар мен коммуникативті міндеттердің орындалуы.

Базалық деңгей: коммуникацияны аздап құру, яғни жаттаған сөздер мен сөз тіркестерін қолдана білу, қарапайым санау.

Аралық деңгей: тілдің жеке бірліктерін біріктіре білу: сұрақ-жауап алмасу арқылы қарапайым әңгімені бастау, жалғастыру және аяқтау.

Озық деңгей: әртүрлі уақыт кеңістігінде (өткен шақ, осы шақ, келер шақ) әңгімелеу және сипаттау: кенет пайда болған қиындықтар кезінде тілді қолдана білу.

Кәсіби деңгей: нақты және абстрактілі тақырыптарды талқылау: пікірін дәлелдеу, қандай да бір мәселені шешу немесе оның салдарын сипаттау үшін шешімдер ұсынып, болжамды мәндегі әңгіме жүргізе алу [2, 151].

Ал тест тапсырушының осы тілдік деңгейін анықтау төрт критерий негізінде жүргізіледі:

1. Функциялар мен міндеттер: үміткер орындай алатын сөйлеу әрекетінің түрі. Мысалы, тұлғалық сәйкестілігі туралы негізгі сұрақтарға жауап бере алу, бұйрық немесе нұсқау беру, кездесу барысында өз әріптестерімен қарым-қатынас орната алу.

2. Нақтылық: ауызша сөйлеу барысында тілдік функцияны (грамматика, лексикалық қор, екпін мен интонация, әлеуметтік мәдени білім және т.б.) орынды қолдану.

3. Мәнмәтін мен мазмұн: сөйлеу мақсатына жете алатын жағдайлар, тұлға талқылай алатын тақырыптар.

4. Мәтін типі: мәтіннің ұзақтығы мен қиындығы. Сөздер мен сөз тіркестері, сөйлемдер мен абзацтар, бірнеше абзацты ойтолғам.

Тест тапсырушының деңгейіне қатысты ACTFL-OPI-Familiarization-Guide құжатында берілген кестені толық келтіруді жөн көрдік, өйткені онда тілдік деңгей мен оларды бағалаудың критерийлері салғастырыла көрсетілген.

1-кесте. OPI тест жүйесіндегі тілдік деңгейді бағалау критерийлері [3]

Деңгей	Функциялар мен міндеттер	Мәнмәтін мен мазмұн	Мәтін типі	Нақтылық
Базалық	Үміткер қолданатын формалды және механикалық тілдік бірліктердің тізімі жұтаң	Мейлінше кең тараған формалды емес жағдай	Жеке сөздер, тізім және фразалар	Тіл үйренушілермен қарым-қатынас құруға дағдыланған тұлғалар үшін де түсіну қиын болуы мүмкін

Аралық	Қарапайым сұрақтарға жауап беру арқылы әңгіме жүргізе алады	Формалды емес жағдай және транзакционды жағдайдың шектеулі саны. Күнделікті міндеттерімен және қоршаған әлемімен байланысты таныс тақырыптар	Сөйлемдер	Тіл үйренушілермен қарым-қатынас құруға дағдыланған тұлғалар қайталау арқылы түсінеді
Озық	Негізгі уақыт кеңістігінде әңгімелеу және сипаттау, күтпеген қиындықтарды тиімді жеңеді	Көбіне формалды емес және кей формалды жағдай. Жеке және жалпы қызығушылықтағы тақырыптар	Ауызша абзацтар, байланысқан дискурс	Тіл үйренушілермен қарым-қатынас құруға дағдыланған тұлғалар қиналмай түсінеді
Кәсіби	Таныс және бейтаныс тақырыптарды талдай алады, пікірін дәлелдеп, болжамдар ұсынады және абстрактілі тақырыптарға сөйлесе алады	Көбіне формалды емес және барлық формалды жағдай. Қоғамдық пікір туындататын тақырыптар көп, қызығушылық пен кәсіби салалар	Толық дискурс	Базалық құрылымда ешқандай қателік болмайды. Қарым-қатынасқа кедергі келтірмейді.

Базалық, аралық, жоғары деңгейлер өз ішінде үш субдеңгейге бөлінеді: төмен, орта және жоғары. Осы субдеңгейлер тұлғаның негізгі деңгейдің критерийлеріне қаншалықты сай келетінін және келесі деңгейдің критерийлерін меңгеруге тілдік деңгейінің жақын екенін көрсетеді.

- Төмен: базалық деңгейде сөйлесе алады. Тұлға деңгейге сай барлық коммуникативтік жағдайда ретімен сөйлеу қабілетіне ие. Батылдық жетіспесе де коммуникацияны ұстай алады. Келесі деңгейге тән коммуникативтік функцияларды орындайтын әлсіз қабілетке ие.

- Орта: өз деңгейінде сенімді сөйлесе алады. Негізгі деңгейдің функцияларын барлық коммуникативтік жағдайда орындай алады. Келесі жоғары деңгейге тән коммуникативтік міндеттерді жартылай орындай алады.

- Жоғары: өз деңгейінде сапалы әрі ұзақ сөйлей алады. Деңгейдің функцияларын орындау барысында тест тапсырушы жеңіл және сенімді түрде сөйлейді. Келесі жоғары деңгейде көп уақыт сөйлеуге қабілетті, бірақ сәл қиналады [3].

OPI тесті АҚШ университеттерінің көбінде қолданылады, сондықтан, білім алушылардың көпшілігі біледі. Екіншіден, АҚШ-та жоғары беделге ие, сол себепті көпшілігі оны тапсыруды біліктілік деңгейін шыңдау ретінде түсінеді. Үшіншіден, оны бірнеше рет тапсыру арқылы өз деңгейлеріндегі өзгерісті, динамиканы бағдарлап отырады [4, 115].

Language Testing International ресми сайтында көрсетілген ақпаратқа сай ОPI тестілеуі жүргізілетін тілдердің қатарында қазақ тілі де бар. Бұл тілдік тестілеу жүйесінің (ҚАЗТЕСТ) айтылым бөлігіне интеграциялау үшін жақсы мүмкіндік. Өйткені АСТFL сертификаттауынан өткен арнайы мамандар бар. Мамандар тест қабылдаудың аспектілерін толық меңгерген. Тестілеудің теориялық базасы дайын, практикалық бөлігіне қатысты тәжірибелік үлгілер жетерлік. ОPI тілді коммуникативтік мақсатта қолданып, өмірдің әртүрлі жағдайларында күтпеген жерден жауап бере алатын тұлғаларды тестілеуге бағытталған. Яғни тестілеу мазмұны жағынан белгілі академиялық тақырыптарға, білімдік деңгейге тәуелді емес. Бұл оны тест тапсырушылардың кең қабатына қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, мемлекеттік қызметкерлер де, шетелден қоныс аударған қарапайым мамандық иелері де, білім деңгейі толық емес оқушылар да тапсыра алады. Осындай сипаттағы тестілеу қазақ тілінің коммуникативтік қызметін нығайтуға сөзсіз үлес қосады. Елімізде қазақ тілінің осы тұрғыдағы позициясының төмен екенін көріп жүрміз. Ресми құжаттардың аударылып, көпшілік алдындағы сөздердің сөйленіп жатқанын білеміз. Оқулықтар мен басылымдар да жарық көрді. Бірақ күнделікті тірлікте, қоршаған өмірде қазақ тілін қолданбау немесе орыс тілімен аралас сипатта пайдалану дағдысы бар. Автоматтанған әртүрлі дағдылар мен біліктердің болмауы немесе оларды кешенді түрде қолданбау қазақ тілінің қолданбалы сипатына кері әсер етіп келеді. Жалпы, қазіргі ақпараттың тез ауысып, қарқынды даму заманында тілді коммуникативтік функциядан бастап меңгеру өзектілікке ие деп ойлаймыз. Бұл тілді меңгерудің қызықты әрі жеңіл формасы болмақ. Сол себепті қазақ тілінің функционалды қызметін кеңейтуді азаматтардың сөйлеу дағдыларын қалыптастырумен жалғастыру орынды. Коммуникативтік құзіретті дамыту диалог кезінде өз көзқарасын жақтай отырып, өзге пікірдің болуы мүмкін екенін түсіну және өзгеше құндылықтарға сыйластықпен қарау дағдысын қалыптастырудың бір жолы деп ойлаймыз. Сондықтан тілдің қабаттарын ауызша қолдана алу мақсатында меңгеру тұлғаның әлеуметтік, мәдени құрамдас бөліктерін дамыта түседі.

ҚАЗТЕСТ жүйесінің айтылым бөлігіне ерекше мән беру қажеттілігін уәждейтін мәселелердің бірі коммуникативтік сипаттағы қолданыста тілдің лингвистикалық индикаторларының толық әрі анық көрінетінінде. Бұл қазақ тілін меңгерудің сапалы формада жүзеге асырылуына әкеледі. Лингвистикалық индикаторлар – сөйлеудің немесе мәтіннің авторлық, белгілі бір мәдениетке әлде қауымдастыққа тиесілі, сөйлеушінің эмоционалдық күйі, сонымен қатар қарым-қатынастың басқа аспектілерінің сипаттамаларын анықтауға, саралауға немесе талдауға көмектесетін тіл элементтері. Бұл индикаторлар тілдің фонетикадан бастап лексика және синтаксиске дейінгі әртүрлі деңгейлерін қамтиды. Мәселен, фонетикалық ерекшеліктер, лексика (сөздік қор), синтаксис, морфология, кеңістік және уақыт индикаторлары, прагматикалық индикаторлар және т.б.

Лингвистикалық индикаторлар тілді бағалауда шешуші рөл атқарады, өйткені олар тілдің кез келген аспектілерін белгілі бір мақсаттарға байланысты нақты және объективті талдауға және оны талдап түсіндіруге мүмкіндік береді. Лингвистикалық индикаторлардың бірнеше рөлін қарастырайық:

- *Сөйлеу мәнерін бағалау:* Тілдік индикаторлар сөйлеу мәнері мен үнін анықтауға көмектеседі. Бұл сөйлеу мәлімдемелерін талдау кезінде олардың қаншалықты ресми немесе бейресми, эмоционалды немесе бейтарап, салмақты немесе ирониялық екенін түсіну үшін аса пайдалы.

- *Тіл меңгеру деңгейін анықтау:* Грамматикалық құрылымдар, лексика, синтаксис және фонетикалық лингвистикалық индикаторлар тілді меңгеру деңгейін бағалауға көмектеседі. Мысалы, күрделі грамматикалық құрылымдарды қолдану тілдің жоғары деңгейін көрсетсе, жиі жіберілетін қателер жеткіліксіз деңгейді көрсетуі мүмкін.

Тіл меңгеру деңгейін анықтау тілдің қай аспектілері бағаланатынына байланысты әртүрлі болуы мүмкін бірқатар лингвистикалық индикаторларға негізделеді. Олардың ең негізгілері:

- *Грамматикалық құрылымдар:* Тілді меңгеру көбінесе әртүрлі грамматикалық формалар мен құрылымдарды қолдана білуімен бағаланатыны анық. Біліктіліктің жоғары деңгейінде (мысалы, B2-C1) тұлға, шартты, етістіктердің барлық шақтарын және аспектілері мен шақ формаларының тіркесімі сияқты күрделі грамматикалық құрылымдарды еркін қолдана алады. Бастапқы деңгейде септіктің түрін ажырата алмай, қиысу, қабысу және матасуды қолдана алмауы осы деңгей грамматикасының шектеулі екенін көрсетеді.

- *Лексика:* Сөздік қордың сан алуандығы мен дәлдігі тіл деңгейінің маңызды индикаторлары болып табылады. Бастапқы деңгейлерде әдетте негізгі кілт сөздердің шектеулі жиынтығы қолданылса, ал жоғары деңгейлерде сөйлеу арнайы лексиканы, идиомаларды, фразалық етістіктер мен көп мағыналы сөздерді қоса алғанда, бай және әртүрлі болады. Сонымен қатар, тілді меңгеру адамның әртүрлі жағдаятта сөздерді қаншалықты тиімді және орынды қолдана алатындығымен де бағалануы мүмкін.

- *Синтаксис:* Грамматикалық тұрғыдан күрделі және дұрыс сөйлемдер құра білу – тіл меңгеру деңгейін анықтаудың маңызды индикаторы. A1-A2 деңгейінде қысқа және жай сөйлемдер жиі қолданылса, жоғары деңгейде адам жалғауларды, есімдіктерді және синтаксистік элементтерді дұрыс пайдалана отырып, күрделі, яғни салалас және сабақтас сөйлемдерді құра алады. Ал сөйлем құрылымында кездесетін қателер (мысалы, сөздердің орын тәртібін дұрыс қолданбау, күрделі сөйлемде кездесетін қателер) тілді қажетті деңгейде меңгермегендігін көрсетеді.

- *Фонетика:* Сөздің дұрыс және дәл айтылу да маңызды аспект. Бастапқы деңгейлерде екпін немесе айтылымда қателер естілгенмен, жоғары деңгейде анық және дұрыс айтылу күтіледі, бұл айтылымды жақсы түсінуге ықпал етеді.

Олай болса, тілді меңгеру деңгейін бағалау осы тілдік индикаторларды жан-жақты талдауға негізделеді және неғұрлым нақты әрі әртүрлі құрылымдар қолданылса, тілді меңгеру деңгейін анықтау соғұрлым жоғары болады.

ҚАЗТЕСТ жүйесіне 2018 жылы енгізілген Айтылым бөлігі екі тапсырманы қамтиды. Орындауға 7 минут уақыт беріледі. Алғашқы тапсырма 5 сұрақты қамтыса, екінші тапсырмада қандай да бір тақырыпқа қатысты ойтолғам айтылады. Тапсырманы бағалаудың 5 критерийі бар, олар:

- Ойын жеткізу деңгейі;

- Сөздік қорды пайдалануы;
- Сөйлеу мәдениеті (тіл тазалығы, сөз дәлдігі, сөз анықтығы);
- Сөздің дұрыс айтылуы;
- Грамматикалық сауаттылығы, стилі.

Әр тапсырманың максималды балы – 25. Жалпы, 50 балл алу мүмкіндігі бар. Баллдың тіл білу деңгейіне байланысты саралануы төмендегідей:

2-кесте. ҚАЗТЕСТ жүйесіндегі айтылым бөлігін бағалау шәкілі [5]

A1	A2	B1	B2	C1
min 15 балл (30%)	min 20 балл (40%)	min 25 балл (50%)	min 30 балл (60%)	min 40 балл (80%)

ҚАЗТЕСТ жүйесін тапсыру тәртібі мен ережелері Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2024 жылғы 23 қыркүйектегі № 458 «"ҚАЗТЕСТ" қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі бойынша қағидаларды бекіту туралы» бұйрығында айтылған және құжаттың 21-тарауына сай, Айтылым бөлігін тапсырудың реті былай анықталған: «Орталық өкілі жауап парағы мен сұрақ кітапшасын қабылдағаннан кейін тестіленуші аудиториядан шығады және айтылым блогын тапсыру үшін алдын ала дайындалған аудиторияға барады. Айтылым блогында әр тестіленушінің жауабы дыбыс жазу құрылғысына (диктофонға) жазылады. Айтылым блогына дайындыққа 3 минут беріледі және тестіленушінің ауызша жауабы түрінде жүзеге асырылады» [5]. ҚАЗТЕСТ жүйесінің сертификатталатын түрін тапсыру үшін 2 сағат 7 минут уақыт беріледі. Соның айтылым бөлігіне тек 7 минут тиесілі. Біз ОPI тест жүйесінің негізінде айтылымға берілетін уақытты көбейту керек деп ойлаймыз. Өйткені қазақ тілінде тест тапсырушы тұлғаның тілді шынайы өмірлік жағдаяттарда қолданып, өз ойын ашық әрі толық жеткізе білу дағдысы өзге дағдыларға қарағанда маңыздырақ. Тестілеудің өзге бөліктері академиялық білімді талап ететін, теориялық ақпаратқа құрылатын болса, тыңдалым мен айтылым шынайы өмірлік сипатқа ие. Бұл қазақ тілінің қолданыс аясына және деңгейіне тікелей әсер етеді. Тест тапсырмаларының талаптарға жарамды болуы қазақ тілінің өрісін кеңейтіп, тілді меңгерушілер қатарын көбейтеді. Сонымен қатар, еліміздегі тіл саясатын жүзеге асырып, мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту міндеттерін орындаудағы ҚАЗТЕСТ рөлі арта түспек [6, 83].

Қорытынды

Сонымен, ойымызды қорыта айтсақ, ОPI тест жүйесін қазақ тілін тестілеу жүйесінің айтылым субтестіне интеграциялаудың төмендегідей мүмкіндіктері бар:

1) ОPI тестілеу жүйесі көп жылдық тәжірибесінің нәтижесінде үлкен теориялық негізге ие. Басқа тілдердің айтылым субтестілерін жүргізу нәтижелерімен танысу арқылы тестілеудің жаңа қырларын түсінуге болады.

2) Әлемдік беделді тілдік жүйенің қазақ тілі бойынша тестілеуге тоғыстырылуы тілдің көпшілік алдындағы беделін көтереді. Қазақ тілі ОРІ жүйесіндегі өзге тілдердің қатарында танылады. Қазақ тілі бойынша тестілеуден өтуге ел азаматтары ғана емес, ОРІ жүйесін білетін шетелдік азаматтардың да қызығушылық танытуы мүмкін, өйткені олардың көпшілігі таныс тестілеу жүйесіне сенім артады.

3) Қазақ тіліне коммуникативтік құзіреттілік тұрғысынан сұраныс артады. Тілдік тест тапсырушылар дұрыс сөйлеу, ойын ашық әрі анық жеткізу, нақты сөйлеу, ол үшін қажетті тілдік бірліктерді меңгеру секілді мәселелер бойынша дайындалады. Практикалық тәжірибелерін арттырады. Тілдік ортаға түсу қажеттілігі пайда болады. Бұл үдеріс қазақ тілінің даму үдерісінің қарқынын тездетеді.

4) Тест қабылдаушы мамандардың да арнайы сертификаттау үдерісінен өтетінін жоғарыда айттық. Бұл мамандардың кәсіби біліктіліктерін арттыруға, өз істеріне қатысты қосымша жауапкершілік алуға итермелейді. Ал жауапкершілік сапаға ұласады. Қазақ тілінде тест қабылдауға дайын мамандардың беделі жоғарылайды.

5) ҚАЗТЕСТ жүйесіндегі айтылым бөлігін аудиожазба негізінде емес, шынайы маманмен әңгімелесу форматында жүргізу маңызды. Ол, әрине, шығынды көбейтіп, тест тапсыру құнын арттыруы мүмкін. Бірақ шынайы маман тест тапсырушының өз-өзін ұстауын көріп, қатты қобалжу байқалса, тынышталдыра алады немесе сұрақты дұрыс қою арқылы үміткердің ойын қозғай алады. Аудиожазбаның дұрыс жазылмауы, техниканың бұзылуы секілді жанама қауіптер де азаяды. Үміткер сұрақтың жауабын ешқайдан көшіріп немесе оқып беруі мүмкін болмай қалады. Үміткер маманмен амандасу, өзін дұрыс ұстау (этикалық тұрғыда) секілді экстралингвистикалық факторларға да мән береді.

Мүдделер қақтығысы, алғыс айту және қаржыландыру туралы ақпарат

Зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (Грант АР 23488336).

Мақалада мүдделер қақтығысы жоқ.

Авторлардың қосқан үлесі

Ж.Ж. Күзембекова – мақаланың жалпы бағыт-бағдарын айқындау, зерттеу проблемасын нақтылау және теориялық негіздерін қалыптастыру мақсатында шетелдік және отандық ғылыми еңбектерді мұқият қарастырып, мақаланың құрылымдық ұстанымдарын қалыптастыруға үлес қосты. **Ж.О. Демесинова** – зерттеу материалы ретінде алынған мәліметтерді жинақтау, оларды жүйелі түрде талдап, ғылыми негізде сараптауға қатысып, алынған нәтижелерді мақала мазмұнына енгізуге белсенді түрде көмек көрсетті.

Әдебиеттер тізімі

1. Лопатинская В.В., Фролова О.А. Система тестирования уровня устно-речевой компетенции // Научный вестник МГИИТ. – 2014. – № 6 (32). – С. 125-133.

2. Крундышев М.А., Крундышева А.М. Особенности проведения занятий по русскому как иностранному при подготовке учащихся к тестированию OPI // Гуманитарные науки. – 2018. – № 3 (43). – С. 148-153

3. ACTFL Oral Proficiency Interview Familiarization Guide [Electronic Resource]. – 2024. – Available at: <https://www.languagetesting.com/pub/media/wysiwyg/PDF/ACTFL-OPI-Familiarization-Guide.pdf> (accessed: 14.12.2024)

4. Крундышев М.А. Оценка языковой компетенции (OPI) как определение уровня владения языком // Вопросы методики преподавания в вузе. – 2015. – № 4 (18). – С. 110-115.

5. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2024 жылғы 23 қыркүйектегі № 458 «"ҚАЗТЕСТ" қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі бойынша қағидаларды бекіту туралы» бұйрығы [Электронды ресурс]. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400035109> (қаралған күні: 14.12.2024).

6. Кузембекова Ж.Ж., Ақшолақова Р.К. Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесі: ҚАЗТЕСТ жүйесі // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2024. – №1(193). – Б. 77-85. DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v193.i1.ph7>

7. Aldaberdikyzy A., Kuzembekova Zh., Yessenova N. Reading Literacy vs. Ownership Type and Zoning of Schools // Journal of Asia TEFL, 2017. – 14(4) – pp. 824-830. doi.org/10.18823/asiatefl.2017.14.4.19.824 <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85040723165>

Ж.Ж. Кузембекова, Ж.О. Демесинова*

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Оценка возможностей внедрения американской тестовой системы OPI и определение их эффективности для субтеста говорения по казахскому языку

Аннотация. В данной статье анализируется американская тестовая система OPI и изучаются ее новые приложения для субтеста по говорению в тестировании по казахскому языку с учетом будущих и развивающихся аспектов казахского языка. Основная цель исследования – продемонстрировать, что обновление формата тестирования по казахскому языку с особым акцентом на компонент говорения может способствовать расширению функциональной сферы языка. Результаты дают теоретические основы разработчикам тестов при разработке заданий теста по говорению. В исследовании используются методы компиляции, сравнения и анализа научного материала. Как носители языка и лингвисты, мы стремимся расширить использование государственного языка и способствовать его превращению в основной язык повседневного общения в Казахстане. Наша обязанность - проводить научные исследования этих предпосылок, тщательно их анализировать и представлять передовой опыт из мирового опыта. В этой связи мы утверждаем, что интеграция тестовой системы OPI в тестирование по казахскому языку, особенно его компонент говорения, является как значительным, так и необходимым шагом. Поскольку речевой субтест улучшает коммуникативные навыки людей и выявляет ключевые языковые особенности в речи, важно сосредоточиться на формате, содержании и структуре

теста. Интеграция международно признанной системы тестирования в оценку казахского языка еще больше повысит статус государственного языка.

Ключевые слова: тестовая система OPI, казахский язык, KAZTEST, говорение, коммуникативная компетенция, лингвистические показатели.

Zh.Zh. Kuzembekova, Zh.O. Demesinova*

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Evaluation of the possibilities of implementation of the American OPI test system and the determination of its effectiveness for the Kazakh language pronunciation subtest

Abstract. This article examines the American OPI test system and its application to the speaking subtest in Kazakh language testing, considering future development and evolving aspects of the Kazakh language. It argues that updating Kazakh language assessments with a focus on speaking can expand the language's functional scope. The findings provide theoretical foundations for test developers in designing speaking tasks. The study employs methods of compilation, comparison, and analysis. As linguists and native speakers, we aim to promote the state language's broader use and transition into everyday communication. This requires thorough research and the adoption of best global practices. Integrating the OPI test system into Kazakh language assessment, particularly its speaking component, is a necessary step. Since the speaking subtest enhances communicative skills and highlights key linguistic features, attention must be given to its format, content, and structure. Incorporating an internationally recognized system will further elevate the status of the Kazakh language.

Keywords: OPI test system, Kazakh language, KAZTEST, speaking, communicative competence, linguistic indicators.

References

1. Lopatinskaja V.V., Frolova O.A. Sistema testirovaniya urovnja ustno-rechevoj kompetentsii [System of testing the level of oral and verbal competence]. Scientific Bulletin MSITI, 6(32), 125-13 (2014) [in Russian]
2. Krundyshev M.A., Krundysheva A.M. Osobennosti provedeniya zanjatij po russkomu kak inostrannomu pri podgotovke uchashhihsja k testirovaniju OPI [Peculiarities of Russian as a foreign language classes in preparing students for OPI tests]. Gumanitarni nauki, 3 (43), 148-153 (2018) [in Russian].
3. ACTFL Oral Proficiency Interview Familiarization Guide [Electronic Resource]. – 2024. – Available at: <https://www.languagetesting.com/pub/media/wysiwyg/PDF/ACTFL-OPI-Familiarization-Guide.pdf> (accessed: 14.12.2024)
4. Krundyshev M.A. Oral Proficiency Interview testing methodology. Teaching Methodology in Higher Education, 4 (18), 110-115 (2015) [in Russian].
5. Kazakstan Respublikasy Gylym zhane zhogary bilim ministrinin 2024 zhylygy 23 kyrkujektegi № 458 «"KAZTEST" kazak tilin mengeru dengejin bagalau zhuiesi boiynsha kagidalardy bekitu turaly»

buirygy [Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan “On Approval of the Code on the system of assessment of the level of proficiency in the Kazakh language “KAZTEST” dated September 23, 2024 № 458] [Electronic Resource]. – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400035109> (accessed: 14.12.2024).

6. Kuzembekova Z, Aksholakova R. State Status of the Kazakh Language: KAZTEST system. Eurasian Journal of Philology: Science and Education, 193(1), 77-85 (2024). DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v193.i1.ph7>

7. Aldaberdikyzy A., Kuzembekova Zh., Yessenova N. Reading Literacy vs. Ownership Type and Zoning of Schools. Journal of Asia TEFL, 14(4), 824-830 (2017). DOI: <http://dx.doi.org/10.18823/asiatefl.2017.14.4.19.824>

Авторлар туралы мәлімет:

Күзембекова Ж.Ж. – PhD, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: zhanna_22@list.ru, ORCID: 0000-0002-8109-5739.

Демесинова Ж.О. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: demesinovaz@mail.ru, ORCID: 0009-0008-1023-0199.

Күзембекова Ж.Ж. – PhD, старший преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан. E-mail: zhanna_22@list.ru, ORCID: 0000-0002-8109-5739.

Демесинова Ж.О. – докторант PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан. E-mail: demesinovaz@mail.ru, ORCID: 0009-0008-1023-0199.

Kuzembekova Zh.Zh. – PhD, Senior Lecturer, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: zhanna_22@list.ru, ORCID: 0000-0002-8109-5739.

Demesinova Zh.O. – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: demesinovaz@mail.ru, ORCID: 0009-0008-1023-0199.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).